

ERDÉLYI GAZDA

MEGJELENIK

minden pénteken
legalább egy iven
 és az egyleti tagoknak
 ingyen
 küldetik meg.

Nem tagok egész évre 4 ft. félre 3 ftal fronthetnek elő, negyedéves előfizetés el nem fogadjatik.

Pénz- és őrtek küldemények az

ERDÉLYI GAZDA KIADÓ-HIVATALÁHOZ

(Dr. Hinta György, e. pénztárnokhoz)

a lap szerelmi részét illető küldemények az

ERDÉLYI GAZDA SZERKESZTŐSÉGÉHEZ

(Gamauf Vilmos e. titkárhoz)
 ezirásendők.

AZ

ERDÉLYI

GAZDASÁGI EGYLET

KÖZLÖNYE.

Hirdetési díjszabályzat.

		1-11	1-31	1-61	1-121	1-241	1-52
		széri hirdetéskor					
		ft	kr/ft	kr/ft	kr/ft	kr/ft	kr/ft
1/16	lap	14	36	70	120	200	360
1/16	"	7	18	35	60	100	180
1/16	"	350	9	1750	30	50	90
1/16	"	175	450	875	15	25	45
1/16	"	90	225	440	750	1250	2250

Nagyobb hirdetéseknel külön kedvezmények. Azonkívül 30 kr. bélyegdíj annyiszor, a hánysszer a hirdetés megjelenik.

A szíves megrendelésben világosan kérjük kitenni; mennyi helyet igényel a beküldő mellékelt hirdetése számára.

Hirdetéseket elfogadnak lapunk kiadó hivatala és a r. k. Lyceum nyomda központi irodája (főter gr. Teleki Domokos-ház). Mellékletek 5 o. é. fiba számítottak.

Lapfelügyelő bizottság: Paget János elnök; Berde Áron, b. Huszár Sándor, Kodolányi Antal, Mina János, Nagy Ferencz, Szabó Samu, Szentgyörgyi József.

Szarvasmarha tenyésztésünk hanyatlík.

Európaszerte el van ismerve magyarfajta jármos ökreink ereje, tartóssága és győzősége; mindenki, de leginkább a nagy városok lakói ismerik husának izletességét, izomrostjának finomságát, tömörségét, bámuljuk testi nagyságát, izomerejét, csontvázának célszerű alkatát, mely utóbbi tulajdonságain alapszik általánosan becsült vonóképesége. Kihizlalva, fagygya tömöttebb bármely hizott állaténál. Mondom, ez állatfajtaról csak dicsérőleg lehet nyilatkozni,*) s mi, kik hivatalva vagyunk ez állatot nemcsak élelmezni, de nemcsak tulajdonait fentartani, fejleszteni, állandósítani, mit érdemlünk? Dicséretet bizonyosan nem.

Határozottan állítom, hogy szarvasmarha tenyésztésünk hanyatlík, a nagysággal minden jó tulajdon apad, mert marhánk kezd elcsenevésszedni.

E véleményemet az ez évben tartott marhavásárok erősítették meg.

Avval ugyan nincs az mondva, hogy szép marha nem volt kiállítva, de az összes vásárokon eladásra kiállított marhamennyiség a figyelmes szemlélőre nyomasztólag hatott, mert minden vásárban mintha kevesebb kitűnő marhát látnánk, mintha szebbet, nagyobbab várnánk, és szemünk nincs kielégítve a láthatott állatok alkatával.

Az okát keresve részemről a következőkben vélem föltalálni.

*) A tojélesre nézve is?

Szerk.

Apaállatok hiánya, korai üzekedés, korai jármóság, nem kielégítő élelmezés,*) borjunyúzás, szeszgyárhizlalás és tagosítás.

Ezek volnának szerintem okai marhatenyésztésünk hanyatlásának, vagy, mint említém, a kitűnő jármos ökrök hiányának.

Oly apaállat, mely a tenyészelvek szigorú megtartása tekintetbe vételével választatott, csak nagyobb birtokosoknál hol gulya létezik — az pedig általánosan véve apadófélben van — található. A marha zöme a közép- és kisbirtokosoké, kik közös csordában járatják marháikat, s így közös bikát is tartanak. De minőt! A falu lédájában rendszeren nincs pénz, tehát jórávaló bika vételére nem kerül megkivántató összeg, — és így kénytelen a falu által megbízott néhány tapasztalt öreg, elég szerény összeggel zsebében bika vételre indulni. Nagy keresés után végre akadnak egy 2—3 éves állatra. Hosszas tanácskozás után megkötetik az alku. Diadallal haza érkezik a reményteljes állat. Otthon megbíraltatik az egész falu által eleintem a bika — később a vevők. Egyiknek nem elég fiatal, nem elég nagy, másiknak nem elég széles az eleje, szarva, színe, szőre, járása oly szigorú bírálat tárgya, hogy a vevők azon elhatározással hagyják ott a gyűlést, hogy jövő bikavételkor keressen a falu öregebb férfiakat. De az mellékes dolog. A csordában

*) A t. szerző ur nézetünk szerint a meg nem felelő istállózást és ápolást is bizvást idesorozhatná. Szerk.

lévő apaállat alig multa a két évet s már is 60 söt tudok példát, hogy 120 tehén kerül reája.

Sok tehén meddő marad. Az ivadék az elcsenevészett apának tulajdonait örökl.

Ez eljárás több évekig folytatva az egész falu marhaállományát átváltoztatja annyira, hogy a legjobb tulajdonok ily elvnelküliség és tapintatlan eljárás miatt, mint buborék eltűnnek, kárt okozva az egész falu lakosságának.

A közép- és kisbirtokosoknál az üszőre két éves korában bika eresztetik, úgy, hogy még be sem töltötte a három évet és gazdája nagy öröme és megelégedésére már megborjazott. Ki nem fejlődött apától és ugyan ily állapotban lévő anyaállattól minő ivadék származhat? főképp ha ezen szaporítás (mert csak annak nevezhető) több nemzedéken át folytatatik.

A természet az anyaállat fejlődésének rovására az ivadékot táplálja, a növés megáll s lesz belőle tehenecke. De nem elég, hogy az ily tápnedvek előállításában megerősített tehenecke a borját neveli, hanem gazdája szereti a tejet, a nélkül a ház semmit sem ér, gyermekei vannak, kik ismét azt ehetnének: tehát fejni kell, a borju pedig ajászolhoz kötve, majd elszakasztja kötelékét, midőn észreveszi, hogy anyja haza jó az elsült legelőről, és várja, hogy a neki meghagyott alig félkupa tejjel szomját oltsa azért, hogy ezen sovárgást holnap újra kezdje. Ha az ily borju véletlenül kiszabadul s reá szállana a varju alig bírná el! Az ily állattól ne várjunk használható jármos ökröt, vagy jó tehenet.

Továbbá, ha még tekintetbe vesszük azt, hogy három éves korukban az ökrök már jármoztatnak és nehéz munkára készítetnek, ha látjuk, hogy az üszők ismét 2—3 éves korukban igáztatnak, borjut, tejet adnak, akkor ugyan nincs mit csodálkozni, ha szarvasmarhánk csenevedésnek indult.

Az ivadék már nemzésétől, születésétől fogva nem rézzetül oly élelmezésben, mely testtömegének és természetének teljesen megfelelne.

Tavasztól fogva júniusig ugyan meglehetősen legelőt élvez, azután a meleg, száraz nyári napok beálltával rossz vizet iszik; száraz — harapófogóval alig megcsiphető — fűvel táplálkozik, később a nagyobb marha a tarlón jár, a nevendék állatok pedig az eltaposott legelőn nyelik a port.

Ha már most tekintetbe vesszük a fentebb mondottakat, t. i. ifjan nemzésre eröltetett apaállat-

tot, ifjan borjut, tejet, munkát adó üszőt, korán jármozást és természetellenes élelmezést: megérthetjük, hogy ily tenyésztés nem alapszik tévedésen, hanem csaláson, pedig a természet meg nem csálható.

A természet az önfenntartást eszközlendő, megszünteti a fejlődést csak azért, hogy szaporítási vágyát kielégíthesse. A létérti küzdelemben vagy az állat pusztul el, vagy alkalmazza magát az őt környező viszonyokhoz. Ez esetben ugyan nem helyeztetik oly állapotba, mely megsemmisítését vonná maga után, hanem testalkata, ereje, nagysága rovására történik ezen átváltozás, illetőleg alkalmazkodás.

Nagyobb városok közelében a borjunyúzásnak is van befolyása a tenyésztés apadására. Ott többnyire tejgazdaság üzetik s a borju 6—8 hetes korában a mészáros kezébe kerül.

Részemről ellene vagyok a fiatal állat levágásának. Nemzetgazdászati szempontból tekintve is hibás eljárás. Legrosszabb eljárás nézetem szerint pedig az, mikor 1—2 éves állat nyuzatik meg, az sem kicsiny, sem nagy, oly állatnak husa sem levesnek, sem pecsenyének nem való, csak a mészárosok zsebébe tölti.

Ha már csakugyan 1—2 éves borju kerül levágásra, bizonyosan nem használtatik e célra rossz, sovány, elcsenevészett állat, hanem kifejlett jóhusban lévő s így a nevendék marhának színe-java kevesbedik, a gyenge, sovány pedig az azt tenyésztő gazdának — megmarad, hogy gyönyörködjék benne. Ez állat a jó kevesbedik, a rossz nemcsak hogy megmarad, hanem tenyésztésre is használtatik, hogy még nyomorultabb ivadékot szüljön.

Hol, mikor olvastam, nem emlékszem, de olvastam, hogy a francia kormány a marhatenyésztés előmozdítása végett tetemes fogyasztási adót rótt a szópós borjuhusra és a levágandó 1—2 éves marhára. A fiatal marhahús fogyasztása elé akadályokat gördített, hogy szaporítsa a marhamennyiséget. Mily befolyása volt ez intézkedésnek a marhatenyésztésre nem tudom, de nézetem szerint jó eredménye el nem maradhatott.

A marhavásárokat figyelemmel kísérve, azt találjuk, hogy addig, míg valamely szeszgyáros hizlálásra szedi az ökröt, addig gazdaember jó jármos ökröt nem is vehet. Igaz, hogy első sorban a kiállított ökröknek vénjeit veszi, de ha ilyfélét eleget nem kap, szedi a fiatalok javát ugyannyira, hogy néhány óra alatt fiatal csontos ökr alig található. Ezt megaka-

dályozni nem lehet, mert szabad a vásár, mindenki olyant vesz, a milyen tetszik és a mennyire er-
szénytartalma engedi.

Különben az ökörszedők a gazdának hasznot haj-
tanak, mert mustraökreit, ha ő maga nem hizlalja,
kielégítően értékesítheti s egyáltalában a marha ér-
tékét, árát emelik.

Ha valamely vásárban ökörvevő nincs, jó vásár
sincs, tehát minthogy a csontos nagy ökör feltűnően
kerestetik, természetes következménye az volna, hogy
nagyobb mennyiségben neveltessék és kerüljön el-
adásra, és ez meg is történnék, ha a fennebb mon-
dottak nem akadályoznák annak szaporítását. A te-
nyésztés nincs arányban a kereslettel s így az érté-
kes nagy ökör apadófélben van. A gazdának sok a
szüksége, sok csalódás és csapás éri. Hogy pénzbeli
szükségét fedezze, megváltik nagy ökreitől s nem ve-
szén kisebbet, vagy ha növendék marhája van, azt
mondja: befogom, jobban tartom és kimélve haszná-
lom. De az iparkodó gazdának nincs holnapja, a leg-
jobb fejlődésében lévő állatot kemény munkára hajtja
csak addig, míg elvégzi teendőit, azt pedig soha sem
végzi el, s így észrevétlenül csupa jó szándékból, a
szegény 3 éves állatból elcsigázott jármos ökör fej-
lődik, a mennyiben fejlődésnek lehet ily állapotot ne-
vezni.

Tagosítás, mily hangzatos szó, sok per, vizsály
folyt és folyti fog annak általános életbeléptetéseig
A birtokot rendezni kell, s míg rendezve nincs az
értelem és okszerűség távol áll a gazdaságtól. A leg-
bonyolodottabb birtokviszonyok is rendeztetni fognak
s akkor vége lesz minden visszaélésnek, megszűnik;
hogy valamely kupaktanács határozatot hozzon, mi
történjék a legelővel, mi maradjon ugarnak, hova
vessünk törökbuzát. Kiki ura lesz birtokának, vethet,
csinálhat, őriztetheti tetszése, kedve szerint, beáll a
verseny s a versenyzésnek nyeres, jóllét a természe-
tes következménye.

A hol tagosítani nem akarnak, ott enyim és tied,
szabad és nem szabad között sem tesznek különbsé-
get, hanem ki fürgébb, ki kevesebbet alszik az jói
tartja marháját szomszédjának rétyén, gabonájában;
az nem lát a dologhoz, hanem nappali henyélés éj-
jeli barangolás által, csekély fáradság és még keve-
sebb értelem, de a legkifejlettebb furfanggal kilesi az
alkalmat, neveli borjait, hizlalja ökreit, s mikor a
piacra kerül, bámulatra méltó állatot lát a vevő. A

czél, hogy jó marhát neveljen, elég nemes, de az
eszközök nyomorultak.

Tagosításkor kiki megkapja külön birtokát, a mi
marhája van azon kell hogy tartsa, nem bizhatik az
éj homájába, hanem takarmánytermesztésre, szorga-
lomra van utalva, gondolkodásra, értelemre van szük-
sége; de ki eddig pásztoréletet folytatott, az hosszas
ideig nem fog takarmányt teremteni, hanem keves-
biti-marháját, a kevesbitett létszámot is rosszul élel-
mezi, s a jászol szélére ülve regél a jó időkről.

Tudok példát, hogy közvetlen tagosítás után az
egész falu lakossága annyira megapasztotta marháját,
hogy alig tudják földjüket mivelní, azon egyszerű ok-
ból; mert nem volt mivel élelmezzék. De alig telt
el 6—8 év — tapasztaltak, tanultak, okultak s most
csekély kivétellel jóllétnek örvendenek, van takarmá-
nyuk elég és jól tartják marhájukat.

A tagosítás tehát csak ideiglenesen hat akadá-
lyozólag a marhatenyésztésre, addig, míg a nép ré-
szint a szükség által kényszerítve, részint pedig ta-
pasztalatai által, vagy jó példák után indulva átlátja,
hogy szakítani kell az eddigi rendszerrel és nincs
miért ragaszkodni a régi szokáshoz, hanem, hogy he-
lyes, okszerű felosztás, takarmánytermesztés, trágyá-
zás által fokozhatja termését, biztosíthatja jövedelmét,
melynek fő indítója a marhatenyésztés.

Ebner Sándor.

Egy hódítás százados évfordulója.

(Folytatás és vége.)

E kis etymologiai kitérés után a burgonyaterjedés
utját követvén, legmegbízhatóbb adataink vannak Angol-
országba való behozatalát illetőleg.

A burgonya chronistái ugyan rendszerint Hawkins
János nevű rabszolgakereskedőt emlegetnek első sorban,
mint kitől e növény első hírét bírnók.

Elmesélik, hogy ez 1545-ben, mások szerint 1565-
ben Santa Fé kikötőjében hajóját kénytelenségből burgo-
nyával rakta meg s Halifax angol kikötőbe érve a partra
kihányatta, hol aztán halom számra mint uratlan jószág
hevert, de elpusztult, legfőlebb néhány gumója egyik-má-
sik virágkedvellő kertjébe tévedt.

Azonban Hawkins rakománya igen valószínűleg az
Angolországban már régibb idő óta ismert édes batát
(convolvulus batatus) volt, s miután az ő behozatalánál
ugy sem maradt nyoma Raleigh Waltert, Wirginia gyar-
matosítóját mondhatjuk tulajdonkép a burgonya angol-
szági meghonosítójának.

Ő a gumókat 1864-ben Irországba hozta be, onnan
a név patatve, de terjesztési kísérletei nem let-

ték sikerrel koronázva, holott behozatalát 1623. körül ismételte: Nagy szerencsével járt el Drake Ferencz angol tengernagy, ki 1586-ban hozott Angliába gumókat s terjesztésük mellett személyesen agítált. Ő adott gumókat a már fölemlített Gerard botanikusnak is, ki azokat 1896-ban londoni kertjében termesztette.

Clusino Bécsben időzése alatt (1588. elején) két burgonyagumót kapott s azokat a bécsi fűvészkertben el is ültette; s 1601-ben Amsterdamban megjelent művében Arachidna Theophrasti néven, mint már említém, ki is írta, miután a Theoprastus emlegette Arachidnát vélte benne fölfedezni.

Eleintén azonban a burgonya csak mint növénytani curiosum, vagy különös csemege lett termesztve.

Mint utóbbi került 1616-ban először a Tuillériákban a királyi asztalra.

Mac-Culloch pedig egy adatot közöl, mely szerint I. Jakab nevének háztartási könyvében (1616. előtt) 1 font burgonya ára 2 shillinggel van jegyzésbe véve, 1613-ban az eichstadi püspök kertjében lett termesztve Tubernamontanus Kreuterbachjában (1625) „Grübling“ néven mutatja be, elmondván róla, hogy németeknél, francziáknál spanyolok- s olaszoknál közönséges.

Toscanában azonban csakis 1626-ban lett meghonosítva karmelita barátoktól.

Franciaországban a burgonya említésre méltóbb termesztése 1630 körül legelőbb Lothringben és Lyonnaisben vette kezdetét, Westphaliában s Alsó-Szászországban 1640, Branschweigban 1647-ben honosodott meg.

Nálunk az első gumók 1654-ben Hadadi Wesselényi nádorsága alatt hozattak be s pedig Németországból hazatérő protestáns tanulóktól, kik tarisnyájuk kikutatása után állítólag önkényt bevallották, hogy biz ők mérges gumókat hoztak haza. Azonban a nádor a gumóknak termesztését jószágain csakhamar elrendelte és III. Ferdinánd érdeklődését is fel tudta költetni e növény iránt, elannyira, hogy ez szintén terjeszteni rendelte.

A buda környéki sváb parasztok a 17. század végén szabad földön termesztették, hogy tovább terjesztése részben nekik köszönhető abból következtethetjük, hogy a burgonya nálunk s v á b t ö k néven lett ismeretes.

A harminczéves háboru a burgonya terjesztésére nem kevésbé befolyt; ekkor terjedt el p. Csehországban, nem-

különben a hétéves háboru s nyomában beállt inség, mely II. Józsefet a burgonya erélyes terjesztésére határozta.

Hogy nálunk ellenszenvvel találkozott e növény az igen természetes; másutt se volt különben.

Több erre vonatkozó adomák beszélnek e korból.

Igy p. o., hogy Vay borsodmegyei birtokos zsolnai jobbágyai közt burgonyagumót osztatott szét elültetés végett, de ezek az árokba veték, honnan ő ismét kiszedette és elültette. A jobbágyok csak nézték egyideig s aztán lopni kezdték a burgonyát. Jön az ispán nagy ijedve, jelenti, hogy lopják a burnonyát! Megörül pedig ennek a földesur: hála istennek, csakhogy lopják! Megjegyzendő, hogy Parmentierről is beszélnek, hogy miután burgonyáiszámára sem olcsó áron, végül ingyen sem talált vevőkre, dobszóval kihirdettette a közeli falvakban, hogy ki a burgonyaföldeket lopja, a törvény egész szigorával megbüntetni fog! Minek aztán az lett volna az eredménye, hogy vitték onnan orozva derüre-borura.

Meglehet, hogy ez adomák egyike sem való; de meg lehet, hogy mind a kettő igaz; mert hisz a bölcs rabbi Ben Akiba szerint: semmi sem új a nap alatt! Másrészt Volz ténykép említi, hogy a württembergi központi gazdasági egyesület, ugy terjesztette az angol szarvasburgonyát, hogy a cannstadi népünnep alatt lopni engedte!

A magyar alföldön mind ez ideig — részben a burgonyára nézve kedvezőtlen talajviszonyok következtében — annak termesztése máig is kismérvű, mert p. o. a nagy-kiskindai kerületben csak 61 hold van burgonyával bevetve; továbbá Békés- és Csanádmegyékben is kevés burgonya termesztetik. Ellenben a sík, homokos vidéken, mint p. Pestmegyében: Kecskemét, Alberti Izsa, Morzor, Pilis környékén; Szabolcsban, kivált Nyiregyháza táján; aztán a Felföldön: Trencsin-, Sáros-, Szepes- és Árva megyékben elsőrendű kapás növény.

Magyarországon Erdélylyel együtt 1870-ben összesen 623,737 k. hold volt burgonyával bevetve, melyen állítólag csak 19.773,165 mázsa gumó termett; mi igen csekély átlag termés lenne, holott a burgonya kedvező viszonyok közt 100—200 s több mázsa termést ad holdjáról.

Mindazáltal a burgonyatermesztés mint termelési ág, nálunk is oly jelentőségű, hogy illő volt Európában nagyobb mérvű termesztésének százados évfordulóján e növénynek oly messze kiható meghonosításáról emlékezni!

Dr. Rodiczky Jenő.

T Á R S A L G Ó.

Hazánk gazdasági őstermelése.

(Folytatás).

A kereskedelmi növények nem eléggé terjedtek. Megemlítendőik:

A *dofány*, melynek termesztése az egyedűrság mellett nem fejlődik természetesen s többhelyütt egészen felhagyta velő. Az előtt Torontál, Szabolcs, Tolna, Bács, Szatmár, Heves, Zala, Hont, Bihar, Somogy, Sopron, Vas, Csongrád, Baranya,

Arad s Temes megyékben termesztettek legtöbbet; aránylag kevesebbet Komárom, Borsod, Abauj, Gömör, Zemplén, Nyitra, Bars, Szerém, Pozsegamegyében s a végvidéken. Leghiresebb volt a vitnyédi Sopronyban; verpeléti, debrői Hevesben; riba Nógrádban; véki Komáromban; glodováci Aradban, pereszlenyi, fűzesgyarmati és kóspalagi Hontban; nagyfalvi Vasban; pálfai és faddi Tolnában; csetneki, dulhási Gömörben; rátkai Zemplénben, paszabi és rakomasi Szabolcsban; szendrői Borsodban; különben Torontál, Bács, Csongrád és Csanád termését

szegedi; Szabolcs, Szatmár, Bihar, Közép-Szolnok megyékét debreczeni; — Tolna, Somogy, Baranya, Verőcze megyékét pécsi; — Hont és Nógrád megyékét palánki vagy váci; Hevesét debrői; Arad, Temes, Békés megyékét aradi; Muraközét és déli Zalaét cserbeli; Sopronyét részint kapuvári, részint vitnyédi nevezetek alá foglalták.

Erdélyben a Maros és Küküllő völgyében, a fogarasi háromszéki és bátszegi lapályokon diszlik legjobban a dohány. Leghiresebb volt a fogarasi, szemeriai és marosvásárhelyi, a sepsi-sz.-györgyi, balázsfalvi és batizi. A dohánytermelés éjszaki határa valamivel magasabbra megy fel, mint a bortermesztésé s Máramaros, Szepes, Liptó s Árva megyében is termesztethető.

A *festő csülleng* (*Isatis tinctoria* L.) Magyarországon sok helyütt vadon terem, s rendszeres termesztésével a katonai végvidéken, Szepes- s Pozsonymegyében történtek is kísérletek. De most már csak a bródi és gradiskai ezredek területén természetnek valami keveset. Ujabban Békésben valóságos indigo készítése végett történnék vele kísérletek.

A *buzér vággyapár* (*Rubia tinctorum* L.) minálunk vadon nő, s az előtt Somogy megyében s a katonai végvidéken helyenként termesztett is. Erdélyben a buzértermeléssel Szászvároson s Berzenczén tettek kísérletet; a kísérlet kielégítőleg sikerült, s ujabb idő óta Déva s Körösbánya vidékén is kezdék termesztetni. Az előtt némi buzért már Brassó, Segesvár környékén s a hátszegi völgyben termesztettek vala.

A *komló* is sok helyütt vadon nő, de serfőzők számára csak Barsban (Trubin, Zdanya, Lovcza, Radobicza); Zólyom (Ribár és Hajnik); Szepes, Bereg, Pest, Arad s Sopron megyékben természetik csekély mennyiségben.*)

A *gyapottermesztéssel* Torontálmegyében, Temesvár, Vercsecz, Pécs, Szeged környékén, a német bánági és szerémi végvidéken számos kísérleteket tettek. Mindezekből azonban kitűnt, hogy a gyapot némely kedvező esztendőben megterem ugyan minálunk is, de annak sikeres termesztése nem eszközölhető.

A mi e termények évenként termesztett mennyiségét illeti úgy több évi átlagok, nevezetesen a katasteri fölvételek s az 1868-tól 1871-ig folytatott aratási adatgyűjtések szerint állíthatni, hogy a *kenyértermények* (buza, rozs, kétszeres) mennyisége évenként 60 és 90 millió alsó-ausztriai mérő közt változik; még pedig oly arányban, hogy a magyar anyaországban a *buza* átlag 24.4, a *kétszeres* 3.5, a *rozs* pedig 13.9 %-ot foglal el az összes szántóföldből. Az erdélyi megyékben és székekben az arány annyiban változik, hogy ott a *buza* csak 16.1, a *kétszeres* ellenben 5.1 s a *rozs* 10.4 %-ot foglal el.

Hogy a Magyarország-Erdélyben összesen körülbelül 15.000.000 holdra terjedő *szántóföldnek*, mint a legtöbb terményt nyújtó miveltési ág átlagos termésének némi képét nyerjük, im közöljük az 1870-diki, mint meglehetősen közepes évek adatait.

E szerint termett a fentebbi téren Horvát-Szlavonország s a határörvidék nélkül

buza	35.588,000 a. ausztr. mérő
rozs	49.365,000 " " "

*) Erdélyben kiválóbb mérvben Stein testvérek és Cseh termelnek komlót, Héjasfalván Segesvár mellett; továbbá Csia József és Pálffy Miklós a Székelyságon. Szerk.

kétszeres	4.998,000 a. ausztr. mérő
árpa	18.066,000 " " "
zab	20.887,000 " " "
köles	1 120,000 " " "
kukoricza	35.567,000 " " "
tatárka	374,000 " " "
bükköny	1 043,000 " " "
borsó, lencse, bab	592,000 " " "
burgonya	20.139,000 " " "
répafélék	12.549,000 " " mázsa.

Mind e termény körülbelül 10 millió holdon lőn előállítva, mert közel 2 millió *kereskedelmi növényekre* s takarmányfélékre leszámítható, 3 millió pedig *ugarra* esik.

A kereskedelmi növények közül megemlítendőek a következők, melyeknek átlagos évi termése ekként mutatkozik:

	te rem			
	hold	mérő		mázsza
lőn alá van mivelve	27,520	mag 105,638	fonal	30,309
kender alá " "	170,696	" 519.997	"	569,996
dohány alá " "	74,592	" —	"	748,526

Hogy ezen termények s az ugar arányát a fentebbi kimutatás szerint megérthessük, szükséges kitérnünk valamennyire az általában divó *gazdálkodási rendszerre* s ennek következtében alkalmazott *vetésforgásra*.

Itt természetesen csak az általában divó rendszerről lehet szó; nem jöhetvén tekintetbe sem a nagy birtokok nagyrészt igen okszerűen kezelt s a tudomány színvonalát fölérő példánygazdaságai, melyekben 8—12 éves turnusban két-háromszori trágyázás mellett, szemes gabona és gabnanövény vegyest fordul elő a legtökéletesebb takarmánytermesztéssel. Sem nem lehetünk tekintettel a hegyes vidékeken több helytt divó majdnem kert gazdaságra, mely puttonyban hordja vissza a szakadó viz által lesodort termőföldet trágyával együtt az arasznyi szántóföldre, hogy erőszakkal s töméntelen munkával csikarjon ki némi termést a háládatlan talajból.

Itt csak az átlag, főleg a két magyar sikon alkalmazott *hármás* (néhol épen *kettős*) *forgásra* vagyunk tekintettel, mely szerint őszi vetés után tavaszi jön a földbe, utána pedig egy évre ugarnak marad az, mely itt-ott az érezhetőbb szükség szerint trágyát is nyer. A hol pedig e szükség fenn nem forog, vagy a földnek, mély humusrétegénél fogva, megvan, úgy szólván, még szüzsies termőképessége, épen semmi ugar sem marad, hanem őszi és tavaszi, évtizedeken át váltja fel egymást, épen csak annyi pihenést engedvén a földnek, hogy a tavaszi árpa vagy zab helyébe a kapát nem nélkülözhető kukoricza kerül.

De még ezen egyszerűbb gazdasági rendszer sem áll általában oly kezdetleges fokon, hogy a kisebb birtokosnak is egy-két láncc külön kukoricázása vagy káposztás földje ne legyen s a luczernások is évről évre szaporodnak a, főleg a commasatio folytán mind nagyobb tért nyerő *tanyai gazdálkodás* mellett, hol akár a községhez közel eső, akár a tanyát szegélyező földeken mind több tért foglal a mesterséges takarmány.

Csak így érthető, hogy az anyyira előtérben álló szemes (őszi és tavaszi) gabona mellett jut tetemes hely egyéb terményeknek is, melyek között a kereskedelmi növények, mint lőn, kender, dohány stb. mindinkább tért foglalnak.

Mind a felsorolt miveltéssel, vagy is inkább az összes me-

zögzadavággal, melynek egyes ágai, mint a baromtenyésztés, szőlőmivelés stb. még alább lesznek tárgyalandók, az utolsó népszámlálás adatai szerint (de most már a magyar korona összes országait értve) 5 millió ember foglalkozott, még pedig oly arányban, hogy köztük

a birtokos	1.925,000
a haszonbérlő	48,000
a gazdatiszt (és erdész)	16,000
az éves szolga	1.651,000
a napszámos	1.370,000;

mely számok tekintetbevétele mellett kiténik, hogy körülbelül 16 hold termőterület esik egy-egy birtokosra, még pedig az

Anyarszámban	17. ₈₂ hold
Erdélyben	14. ₉₇ "
Horvát-Szlavonországban	16. ₁₆ "

A birtokviszonyokat illetőleg tudvalevő, hogy a hűbéri-ség, mely régebben más államokhoz hasonlólag Magyarorszámban is létezett, az 1848-diki törvényhozás által végleg eltöröltetett s ma ép oly szabadon bírja földét a hajdani jobbágy vagy zsellér, mint a régebbi nemesi birtokos.

A régi, ugynevezett urbéri és nemesi (szabad) birtok közötti különbség mindamelllett fentartotta magát a kevéssel a szabadsági harc után, az 50-es évek elején készült telekkönyvben, jogi következménye azonban többé nincs. Sőt még a hűbériség egyéb, 1848-ban el nem törölt maradványai, mint a szőlődzsma és vadászati regale, az alkotmány visszaállítása óta szintén eltöröltettek, legutolsó foszlányai pedig, mint az italmérési és malomjog stb., eltörölése iránt folynak a tanácskozások az országgyűlésen.

A birtok természete tehát általában egyforma s csak azon egyéni vagy jogi személyek szerint fordul elő különnevezet alatt, melyek bírják, vagy azon osztályzatok szerint tehető köztük különbség a mennyiben is, közép- és nagybirtoknak volna czimezhető.

Az egyes földbirtokok összes száma a legujabb fölvételek szerint (Horvát-Szlavonországot ide nem számítva) 2.486,265 mely a létező viszonyok tekintetbe vétele mellett olyképp osztályozható, hogy belőle esik:

a kis (paraszt) birtokra (5—30 holdas)	2.348,110 birtok
a kis-közép birtokra (30—200 holdas)	118,981 " k
a valódi közép birtokra (200—1,000 holdas)	13,748 "
az uradalmi birtokra (1000—10,000 holdas)	5,195 "
az uradalmi latifundiumra (10,000-en felül)	231 "

Ha pedig ugyane birtoknemeknek megközelítőleg ki-számított *térfogatát* is tekintjük, kiténik, hogy esik

a kis (paraszt) birtokra	16. ₀ millió hold	vagyis	32. %
a kis közép	6. ₇ " " "	"	14. " "
a valódi közép	6. ₆ " " "	"	14. " "
az uradalmi	14. ₂ " " "	"	32. " "
a latifundiákra	3. ₉ " " "	"	7. " "

A birtok tehát meglehetősen egyenletesen van elosztva a különböző társadalmi osztályok között, mi még inkább kiténik, ha a fentebbi, véghatáraiban szorosan ugyis alig szétválasztható birtok-testeket három nagyobb csoportba szedjük, mert ekkor az összes birtoknak közel egyharmada esik a kicsiny, egy a közép s egy a nagy birtokra.

Más viszony kerül ki, ha a birtokosok társadalmi és jogi

állását tekintjük. Itt kiténik, hogy Magyarország összes birtokainak körülbelül alig több, mint $\frac{3}{4}$ -ed része találtatik egyes magánszemélyek kezén, közel $\frac{1}{4}$ -ede pedig holt kézen van, még pedig

a korona és kincstári birtok	2.7 millió hold	—	6. %
közalapítványi	0.4 " " "	—	1. " "
városi és községi	9.3 " " "	—	10. " "
egyházi	1.3 " " "	—	3. " "
hitbizományi	0.5 " " "	—	1. " "
magán	35.4 " " "	—	78. " "

Hogy e különböző birtoktermészetű földnek nem egyforma lehet ára és értéke az magától érthető, de annyit máris állíthatni, hogy kevés a vidék a hol a régebbi árak 50—60 forint holdjával még értelemmel bírnának; kevés az, hol 100 forinton kel egy-egy 1,600 □ öles hold föld, de egyre szaporodik azon vidékek száma, hol a termő földnek középára 200 forint s akárhányn jobban termő és jó közlekedésnek örvendő vidék van, hol az — főleg kisebb birtoknál — 400 forintra, az évi haszonbér pedig holdja után 15—20, sőt 25 forintra is rug.

(Folytatása köv.)

EGYVELEG.

* Szőlészeti képes albumot adnak ki Goethe a marburgi borszászati iskola igazgatója és testvére a canstatti (Württemberg) szőlőtermelő. E munkában a szőlőfajták élethű feltüntetésére — természetes nagyság- és színben — fektetettik a fősúly, az album mintegy 40 borszőlőfajtára fog kiterjedni és mintegy 15 füzettel be lesz fejezve. Egy füzet előfizetési ára 3 frt 20 kr, a megrendelő az egész munkának átvételére köteles ugyan, de csak füzetenként fizeti az említett árt. Ajánljuk e szőlészeti albumot, melynek próbafüzete mesteri képeket közöl, az érdeklődő egyletek, testületek és magánosok szives figyelmökbe.

* Első magyar angol hus-légmentesítő vállalatot létesített Kolozsvárt buzgó hazánkfia gr. Pongrác István, ki a légmentesítési eljárás titkaiba behatóly, azt hazai állattenyésztésünk érdekében közöttünk meghonosította. A gyár városunkban az egykori cukorgyár helyiségeiben működik és egyelőre csak a juhok és apró marha husát dolgozza fel; de már is késznek nyilatkozott hasonló telepeket Magyarország vagy Erdély oly helyiségeiben is berendezni, hol az nagyobb földbirtokosok vagy községek által közreműködőleg ohajthatnák. Marhavész közelgetésnél roppant szolgálatát teend ily berendezés, de már egy „mozgó“ hus-légmentesítő. készüllet is, mely nevezett hazánkfia eszméje szerint kocsin s néhány szakértő munkás kíséretében az ország bármely részébe átszállítható. Ily mozgó készüllet naponként szép számu ökröt, egy juhót, feldolgozhat; különösen oly helyeken, hol gőzkatlanok már a helyszínen találhatók; egy berendezett állandó telep munkaképessége ellenben csupán a kéznél levő munkás erő, gőzkatlanok és csövezetek terjedelmétől függ. Bővebb adat és utbaigazítás nyerhető Kolozsvárott (Erdélyben), az egykori cukorgyár épületében, mint az: „Első magyar-angol huslégmentesítő vállalat“, erdélyországi tágas telepén. Célirányos lenne különben nagyobb magyar községek és földbirtokosok

részéről, netaláni ajánlataikat egyenesen Londonba, Angolhonba, e cím alatt. To Count Stephen Pongrácz ó/o Meat-Supply-Company, Old Swan Chambers, London Bridge, London, England, irányozni. Egyelőre e rövid közléssel, kívántuk az érdekeltek figyelmét ez üdvös vállalatra irányozni, de reméljük, miszerint nemsokára a gyártelep berendezését és munkálkodását — az üzleti fitkok tiszteletben tartása mellett — bővebben ismertethetni fogjuk.

* Szőlőkiállítás fog rendeztetni folyó év őszén Klosterneuburgban, melynek célja ez Osztrák-Magyarhonban termelt borszőlő fajtákat ismertetni, lehetőleg egységesen elnevezni s értéküket megállapítani. A kiállítás nem nyilvános, hanem tisztán tanulmányi lesz, a részletes programmot báró Babó dolgozza ki.

* Angol sertések terjesztése Ausztriában. A bécsi gazdasági egyesület a fiók gazdasági egyleteket értesíti ezen feltételekről, melyek alatt az állami segélylyel vásárolt angol faj sertések az egyleteknek átadatnak. 1. A fiók-egylet kívánságára a sertések a kijelölt vasúti állomásra franco szállítatnak, és azon tenyésztőnek, ki az egylet útján folyamodott, ingyen használatra átadatnak. Ha a sertés tenyészképtelen — a fiók-egylet eladja, és a pénzt a bécsi egyletnek beküldi, mely kívánatra más tenyészállatot küld. Az állat elhullásáért, sem a fiók-egylet, sem a tenyésztő felelősséggel nem tartoznak. Azon koczákról, melyek angol kanok által hágatnak, hágatási jegyzék vezetendő. 2. Ha egy fiók-egylet kívánja, a beszerzési áron is kap angol faj sertéseket. 3. Ha az egylet elárverezni kívánja a sertéseket, szüite franco a legközelebbi vasutállomásra küldetnek.

Felhívás. Minden t. cz. gazdász, ki a magyar óvári felsőbb gazdasági tanintézet hallgatója volt, ezennel barátilag felkérjük ottléte tanévé, valamint állását és lakhelyét a magyar-óvári „Akademischer Excursions-Verein” tudtára adni, hogy

ezen egylet évi kimutatásába, mely 1874. április havában jön sajtó alá felvételtesék. Az egylet nevében: Hanke Fr. elnök.

Felelős szerkesztő: GAMAUF VILMOS.
Főmunkatárs: Vörös Sándor.

Hirdetések.

Tauffer Ferencz

1842-ik évben alapított

mag- és növénykereskedésében

KOLOZSVÁRT

kaphatók

friss kerti vetemény- és gazdasági magvak

Arjegyzékek kívánatra bérmentve megküldetnek.

(2—26)

(2.)

(5)

(1—3)

KERESTETIK

egy udvari kertész alulirotnak gyéresi udvarába.

ELADÓ SZŐLŐVESSZŐK.

A szőkefalvi tisztségnél több ezer sauvignon és semillon sima vessző van eladó, ezerének ára pakolva 25 forint. Ezer vesszőnél kisebb mennyiség ki nem szolgáltatik.

ELADÓ SZARVASMARHA.

A gyéresi udvarban hét darab ayreshire-tiroli vemhes fejős tehén és egy darab két éves bika eladó. Az eladási ár az ottani schweizerosnál tudható meg.

Paget János.

Jelzalog-kölcsönöket

Földbirtokosok, valamint községek részére, a biradalom bármely részében, telekkönyvezett földbirtokra — daczára a jelenlegi zilált pénzvizonyoknak — 5000 frttól a legmagasabb összegig, a legelőnyösebb módozat mellett törlesztésre feltűnő gyorsan eszközöl.

A hat. eng. általános

Ipar és kereskedelmi ügynöki iroda

Kolozsvártt, „Óvár, bástya-utca 6. sz. (Értekezhetni posta után, vagy személyesen, naponta d. u. 1-től 4-ig.) 2—52

TARTALOM: Szarvasmarha tenyésztésünk hanyatlík. — Egy hódítás százados érfordulója. (Folyt. és vége.) — Társalgó: Hazánk gazdasági őstermelése. (Folytatás.) — Egyveleg. — Piaczi árak. — Hirdetések.

Piaczi árak.

A kolozsvári kereskedelmi s iparkamara hivatalos adatai nyomán.

A heti vásár	helye	napja	Egy osztrák mérő			2 nagy véka		Egy mázsa		Egy bécsi öl tűzifa	1 font marha hus
			tiszta buza	elegy buza	rozs	zab	török-buza	széna	szalma		
Ár a Károlyvárosokban											
Kolozsvár	január	8	660—690	440—480	400—420	136—140	330—350	120	90	1150	19—20
Nagy-Várad	decemb.	29	590—720	500—550	430—460	150—175	340—380	100	80	1000	26
Maros-Vásárhely	január	1	586	380	372	156	316	220	110	1200	18
Károly-Fehérvár	január	3	600—613	445—450	415—425	135—150	—	200—220	125—145	1200	20
Nagy-Szeben	septem.	29	620—687	—	467—507	107—133	533—600	80—85	60	700	22
Brassó	novemb.	29	596—662	524	395—418	117—124	278	—	—	—	20
Besztercze	decemb.	16	500—640	400	440	120	440—460	80—130	80—130	750	15
Nagy-Enyed	decemb.	18	550—575	450—500	375—400	140—160	—	240—450	55—65	1100	16
Szamosujvár	január	5	580—640	480—520	400—440	130—140	—	240	56	1400	18
Deés	decemb.	16	600—640	540—580	380—400	120—130	—	130—140	30—50	800	14
Torda	septem.	23	600—640	540—580	400—420	100—110	—	170—180	70	800	15

Erdélyi földterhermentesítési kötvény 74 frt 75 kr. Ezüst árkelet 106 20.

Bécsi marhavásár: Felhajtatt 2835 darab hizó ökör. — A forgalom élénk; árak: gallicziai 33³/₄—35¹/₂ frt., magyar 33³/₄—35³/₄ frt. és német bizó ökör 34—35³/₄ frt. a vágósúly mázsája.

Földművelés alálírásra.

A földművelés-, ipar- s kereskedelmi m. kir. ministerium idei april 3-ikán kelt 2958. sz. alatti kibocsátánya folytán helybénhagya a

„Királyhágónineni (ezelőtt erdélyi) kölcsönös tűz- és jégkármentő-társulat“

életbeléptetését; melynek célja: hogy társulás által tagjai — lehető minél tágasb területen egyesülve — magukat véletlen elemi csapások következményei ellen kölcsönösen védelmezzék; s egymást támogatva csakis annyival járuljanak a társulat kiadásaihoz, mennyit — a gyakorlati téren jónak bizonyult — s a kitűzött célnak s korigények megfelelő — szilárd s könnyen meg nem dönthető — alapszabályai szerint, fődözni kellétek.

Ilyképejnikitűzött célnak közérdekű hasznosságára támaszkodva, bátorkodik ezen alólirt igazgatóság — a szabály 30. §. alapján sikerteljes beható eredmény mielőbbi kifejlesztése szempontjából — az összeség érdekében alkotandó

„Biztonsági alálírás“

az alálírást megnyitni a következő feltételek mellett: hogy ezen alap nem közkereseti koczkázattott „részvénnytőke“, melyet kedvezőtlen eredmények folytán odaveszteni is lehet hanem: az illető összes tagoknak — felelőssége alatt — csakis előlegképeni támaszt nyujtó „hiteltőkéje“ mindaddig, míg az a szabályokbau (37. §. sz.) jelzett jövedékekből kisorsolás utján törlesztés által (szab. 39. §. sz.), át nem alakult ez intézetnek még nagyobb hatásu — s tagjai saját érdekében gyümölcsöző — köz-főtartalekává (szab. 46. §.).

Kibocsátatik e végett egyelőre minden egyes szakmára 2¹/₂ sorzat (szab. 34. §.), melynek mindegyike (szab. 31. §.) 300 darab 100—100 frtról szóló „hitelrészjegyet“ foglal magában; s melyekre a befizetés részletenkint (szab. 33. §.) történik, mégpedig: alálíráskor bánatpénzül 10%, a többi része 3—3 havi időközben, további 4 részletben, lehető könnyebbitett részesedés tekintetéből.

Az ily módon alakult tőkének teljes sorzatonkénti törlesztése, kisorsolás utján (szab. 38. §.) a számadási 5. év elteltével megkezdendő, és pedig annyi sorzatszámnak (szab. 37. §.), mennyit e célra addig megtakarított összeg a teljes sorzatnak értékmenyiségét megbirhatja.

A kisorsolás bekövetkeztéig a betett mennyi (szab. 35. §.) évenkint 6% kamatot hajt; a kisorsolás által azonban, minden egyes sorzatban foglalt 300 darab „hitelrészjegy“ közül névértékén felül — sorshuzás utján — (szab. 40. §. sz.) az első rendben kihuzott 10 darab 00%-os, utána közvetlenül kihuzott 20 darab 50%-os, és a többi 270 darab 10% kamatraadási többlettel váltatik; úgy, hogy ez utóbbiak 10% többletmennyiség is, növekedik az első kisorsolástól kezdve, évenkint 2%-val, időszaki 12-, 14- 16% sat. többletre.

Az intézeti kezelés — szabály szerint — feltétlen nyilvános; ugyszintén a számadások vizsgálatai is ís eként, mint közérdekű, az ellenörködésre teljes befolyást nyujt — közel — s távollevő minden tagjának, s teljes biztonságot minden tekintetben!

Alálírási nyilatkozat — tetszésszerinti számu — „hitelrészjegyre“ elfogadtatik közvetlen az igazgatóságnál Kolozsvárott; valamint Budapeston: az idl. irodában (Józsefváros, Sándorutca, 7. szám, III. emelet 12. ajtó) délutáni 2—5 óráközben; és országszerte akár megbizottaink közvetítése által, vagy közvetlen is — az igazgatósághoz szóló levelekbén. — Kolozsvártt, november hó, 1873.

(1) (2—6)

A királyhágónineni (ezelőtt erdélyi) kölcsönös tűz- s jégkármentő-társulat igazgatósága.